

JOHN SEARLE'YE GÖRE INTENTIONALITY, KOLEKTİVİZM, DİL VE TOPLUMSAL GERÇEKLİK

Mustafa Cankut Kurt¹

¹ORCID ID: 0000-0002-5542-9934

Öz

Bu makale insanlığın düşün tarihinin en temel sorunsallarından biri olan intentionality-mütemayil durum- ve intention -temayül- kavramları üzerine Amerikalı filozof John Searle'nin görüşlerini detaylı olarak incelemektedir. İnsan zihni ve davranışlarının anlaşılabilmesi için temel arz eden görüşlerden biri olan temayül kavramı, aynı zamanda dilin, toplumsal yapının ve bu yapı dahilinde oluşan somut ve soyut gerçeklerin anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır. Kavram ve kavram dahilinde oluşan konseptlerin, kolektif eylemlerin sınırlarının belirlenmesi ve toplumsal iş birliğinin çözümlenmesi açısından özellikle iletişim sosyoloji alanında gerçekleştirilecek gelecek çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Intentionality, Temayül, Kolektivizm, Toplumsal Gerçeklik, Dil*

Atıf için:

Kurt, M.C. (2023). John Searle'ye Göre Intentionality, Kolektivizm, Dil Ve Toplumsal Gerçeklik. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 33, ss. 289-310.

1 Bu çalışma İletişim Sosyolojisi Açısından Örtmeceler: Dede Korkut Örneği adlı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, E-mail: cankutkurt@gmail.com

FROM JOHN SEARLE'S PERSPECTIVE: INTENTIONALITY, COLLECTIVISM, LANGUAGE, AND SOCIAL REALITY

Abstract

This article thoroughly examines the views of American philosopher John Searle on the concepts of intentionality and intention, which are among the most fundamental issues in the history of human thought. The concept of intention, as a fundamental concept for understanding the human mind and behavior, also facilitates the comprehension of language, social structure, and the concrete and abstract realities of this structure. Understanding this concept will offer valuable contributions to future research, especially in the field of communication sociology, for determining the boundaries of collective actions and analyzing social cooperation.

Keywords: *Intentionality, Collectivism, Social Reality, Language*

GİRİŞ

Mütemayil durum -intentionality¹- en temel anlatımla dünyadaki nesne ve durumlara zihnin yönelimi ya da onlara ilişkin konumlanma, temsil etme ve kabullenme yetkinliğini ifade etmektedir. Anık'ın (2014: 30) belirttiği üzere; intentionality insan zihninin nasıl işlediğini anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu işleyişe göre; inanç, düşünce, arzu, beklenti, amaç gibi zihinsel her durum bir "şey"e yönelik olma durumundadır. Bu kavramın mahiyeti ise insan topluluklarının anlaşılmasına sunduğu katkı ile anlaşılabilir. Öyle ki, toplumun anlaşılabilmesi için kolektif eylemlerin yapısını ve kolektif tanımların oluşumunu yani bir başka deyişle bir grup insanın nasıl ortak bir amaca ulaşmak adına hareket edebildiği ve yine aynı grubun nasıl belirli değerleri ortaklaşa kabul ederek yaşamlarını bu değerler çerçevesinde şekillendirdikleri anlaşılmalıdır. Bu faktörlerin anlaşılması için de öncelikle bu grubun kolektif olarak mütemayil hale gelebildiği bilinmelidir. Nihayetinde bu sürecin anlaşılması ise bireysel ve kolektif temayüllerin ayrıştırılması ile mümkün olabilmektedir (Searle, 2010: 25).

Latince; hedeflemek, ileri sürmek, dayanmak ve uzatmak gibi anlamlara gelen "intendo" fiilinde türeyen temayül-intention-; yukarıda da tanımlandığı gibi zihnin içsel (imajlar, anılar vd.) ya da dışsal (dış dünyadaki şeyler, ilişkiler ya da olaylar) nesnelere "uzanması" ya da yönelmesini ifade etmektedir. Skolastik felsefenin temel konularından olan kavram, on dokuzuncu yüzyılda Alman filozof ve psikolog Franz Brentano tarafından çağdaş felsefeye taşınmıştır. Brentano, temayülleri "zihinsel fenomenlerin" bir özelliği olarak tanımlamış ve onları fiziksel fenomenlerden ayırmıştır. Kruger'ın aktardığı üzere, Brentano, zihinsel fenomenlerin bir nesneye referansta bulunduğunu ancak aynı zamanda kendi içlerinde bu nesneye ilişkin mütemayil hallerin oluştuğunu da belirtmiştir. Öyle ki, bir temsil sırasında sunulan "bir şey", bir yargı sırasında onaylanan ya da reddedilen "bir şey", sevmek için sevilen "bir şey", arzu etmek için arzu edilen "bir şey" olmalıdır. Burada objeler temayüllerin içinde zihinsel olarak değerlendirilmektedir (Kruger, 2018: 2; Lijun, 2019: 83-84).

19. Yüzyıldan itibaren; Franz Brentano, Edmund Husserl, Jerry Fodor, Daniel Denett, Fred Dretske, John Searle ve diğer önemli düşünürlerin berberinde Thomas Aquinas, John Duns Scotus, William of Ockham gibi Orta Çağ düşü-

1 Intentionality kavramı bazı çalışmalarda "yönelimsellik" olarak dilimize çevrilse de bu kelime "trent", "tutum" ve "yer değiştirme" gibi kavramlarla karıştırılabileceği için bu çalışmada "mütemayil durum" olarak kullanılmıştır.

nürleri ve hatta Antik Yunan dönemi düşünürleri Aristoteles ve Empedokles'e (Kruger, 2018: 2; Pierre, 2019) kadar uzanan bir birikimi ihtiva eden konu bu çalışmada John Searle'nin görüşleri üzerinden incelenecektir.

1. Intentionality Kavramı

Kavramın detaylı incelemesine geçilmeden Anık'ın (2014: 19-20) işlediği şekliyle temayülleri toplumsallığa bağlanması gerekli görülmektedir. İletişim sosyolojisinin temel sorunsallarından biri olarak etkileşim ve iletişim bağlantısından yola çıkılırsa toplumsal varlığın bir etkileşim sistemi olduğunun kabulünden hareket edilmelidir. Bu sistem onu oluşturan unsurların –ya da bireylerin- birbiriyle etkileşim halinde bulunduğuna işaret etmektedir. Ulaşılan bu sonuç ise etkileşim ve iletişimi iç içe geçmiş, birbirleri yerine kullanılan kavramlar haline getirmiştir. Ancak unsurların etkileşimlerinin tümünü “iletişim” olarak adlandırmak mümkün görülmemektedir. Bu ayrımın yapılabilmesi ise temayül (intention) ve mütemayil (intentionality) kavramlarından yararlanılmalıdır. Öyle ki, başlığın takip eden paragraflarında bu kavramların toplumsal önemi ve iletişimsel kimliği açık bir biçimde görülebilecektir.

Temayüller yukarıda da tanımlandığı üzere, nesne ve durumlara ilişkin ya da doğrudan onlara yönelmiş olan zihinsel durumlardır. Dolayısıyla bireyin zihinsel tasarımlara sahip olduğu ve bu tasarımların belirli içerikleri olduğunu kabul etmek aynı zamanda temayüllerin bulunduğunu da kabul etmek anlamına gelmektedir. Bu konudaki temel soru; algılamak, hatırlamak, arzu etmek, bilmek, niyet etmek, hissetmek, tecrübe etmek ve bunlar gibi birçok zihinsel durumun fiziki dünyayla nasıl bir bağlantısının bulunduğu ve dünyadaki ilişkileri nasıl biçimlendirebildiği üzerinedir (Pierre, 2019).

Dış dünya, insan zihninde belirli kategorilerde kendini göstermekte ve kategoriler dış dünyadaki bir gerçekliğe bağlı olma durumundadır. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen her zihinsel durum, dış dünyada bir gerçekliğe yansımakta, belirginlik kazanmakta, temayül olarak görülmektedir. Burada önemli olan nokta bahsi geçen dış dünya gerçekliğinin daima somut bir varlığa işaret etmemesidir. Zihin dış dünyada somut bir karşılığı olmasa da var olmayan bir gerçeklik oluşturarak buna temayül gösterebilir (Anık, 2014: 32-33).

Bir örnek üzerinden gidildiğinde korkuya sahip olmak özünde var olan ya da var olabilecek bir şeyden ya da o şeye ilişkin olmalıdır. Dolayısıyla bir arı görüldüğümde korkulabileceği gibi daha arı görülmeden/duyulmadan bir arı

tarafından sokulmaktan korkulabilir. Dolayısıyla bu örnek üzerinden korkunun tetiklenebilmesi için arı faktörü önkoşuldur. Korku yerine arzu temayülü üzerinden gidilirse aynı şekilde bir arzuya sahip olunması arzu duyulan bir şey ya da olması istenilen bir durumu ifade etmektedir. Ancak bu örnekler temayülleri temele indirgemektedir. Öyle ki, kavram üzerinde derinlemesine düşünüldüğünde zihinsel durum ve bilinçlilik gibi iki temel unsur devreye girmekte ve temayülleri karmaşık bir yapıya kavuşturmaktadır.

İlk olarak bu kompleks yapı içinde her zihinsel durum ya da olayın temayül olduğunu söylemek mümkün değildir. İnançlar, korkular, umutlar ya da arzular temayül işlemlerken, endişe, anlık sevinç gibi ifadelerin temayül olduğundan söz edilemez. Öyle ki, birey “Korkuyorum.” ya da “İstiyorum.” dediği zaman dinleyici “Seni korkutan ne?” ya da “İstediğin şey ne?” sorularını yöneltebilir. Bu soru karşılığında “Bir şeyden korkmuyorum ama korku duyuyorum” ya da “Bir şey istemiyorum ama istek duyuyorum” demesi olası görülmemektedir (Searle, 1983: 1). Daha önce değinildiği gibi korkular, istekler ya da inançlar en azından bir şeye yönelik olmalıdır. Ancak söz konusu durum güne iç sıkıntısı ya da nedensiz bir mutlulukla başlamak olduğunda burada bir temayülden söz edilemez. Pek tabii bu iç sıkıntısı ya da mutluluk durumu inanç ya da arzularla bağlantılı olabilir – örneğin; dini bir bayram gününün sabahı, diğer günlerden görünürde bir farklılık olmamasına rağmen neşeye uyanmak gibi- ama bu onların daima inanç ve arzular tarafından yönlendirildiği anlamına gelmemektedir. Eğer bir durum mütemayil ise şu sorulara cevap bulunabilmelidir:

- Bu durum ne ile ilgili?
- Neden bu durumun içindesin? ya da en azından
- Bu durum ne?

İkinci olarak ise tüm temayüllerin bilinçli olmadığını söylemek mümkündür. Söz gelimi insanlar çoğu inancını üzerinde hiç düşünmeden yerine getirmektedir. Searle'nin bu konuda verdiği örnek şu şekildedir: “Bugüne kadar dedemin tüm hayatını Amerika kıtasında yaşadığına inandım ancak şimdiye kadar bunu bilinçli olarak formüle etmiş ya da düşünmüş değildim”. Örnek incelendiğinde görülebilir ki, doğrudan deneyimlenmeyen ya da pozitif bilimler tarafından kati olarak kanıtlanmayan çoğu inanç –bilgi, gerçeklik vb. de dahil olmak üzere- bilinçli etiketine sahip değildir. Searle, söz konusu örneği sunana kadar bu inanın doğru ya da yanlış, kanıtlanabilir ya da kanıtlanamaz olmasına dikkat etmemiş, üstüne üstlük bu konu üzerinde daha önce düşünmediğini dahi dile getirmiştir. Bireyin gündelik hayatı üzerinden

düşünüldüğünde çoğu inancın² özünde bilinçli olarak düşünülmemiş şekilde çevre ve aile yaşantısıyla kültürel olarak geçmediği söylenebilir (1983: 2).

İnsanın günün uyanık olduğu bölümünde bazı temayülleri bilinçlidir. Örneğin; insan aç veya susamış olduğunun bilincindedir. Ancak çoğu zihinsel durum bilinçsiz işlemektedir. Searle'nin verdiği başka bir örnekte: üzerinde düşünmeden George Washington'un İlk ABD başkanı olduğunu bildiğini -"inandığını"-, uyurken dahi bu durumun devam ettiğini bildirmiştir. Dolayısıyla temayül, mütemayil olmama, bilinçlilik ve bilinçsizlik durumları birbiriyle kesişmekte, ortaya şu şekilde dört farklı olasılık çıkmaktadır (Searle, 2010: 26):

Şekil-1. Mütemayil Durum Türleri

Şemanın daha anlaşılabilir hale getirilebilmesi adına örneklendirmeye başvurmak faydalı görünmektedir.

- Bilinçli mütemayilden kasıt, kişinin bilinçli olarak temayülde bulunması ve ardından eyleme geçmesini ifade etmektedir. Söz gelimi para kaybetmekten korkan ancak deneyimlerine güvenerek riskli yatırımda bulunan bir borsacı, risklerin ne olduğunu, neden korktuğunu ve

² Burada not etmek gerekir ki, söz konusu inanç yalnızca "dini inanış" çerçevesinde dar bir bakış açısına sığdırılmamalı, onun yerine doğruluğu bilinmeyen ancak öyle olduğu sanılan olgular üzerinden değerlendirilmelidir.

olası kazanç ya da kayıplarının ne olduğunun farkındadır. Ancak bilinçsiz mütemayil durumlarda bunun tersi olarak ders sırasında saçlarıyla oynayan bir öğrenci belki de dersten sıkılmanın etkisiyle ya da kendisine sorulmasını beklediği sorunun endişesiyle saçlarıyla oynayabilmektedir. Söz konusu öğrencinin dışarıdan bakıldığında gerçekleştirdiği eyleme yönelik farkındalığa sahip olduğu düşünülse de bu eylemi bilinçsiz olarak gerçekleştirmektedir.

- Bilinçli ancak mütemayil olmayan bir senaryoda ise, artan hava sıcaklığıyla terlemek ya da üşüme sonucunda titreme gibi durumunda birey soğuk ya da sıcak nedeniyle vücudunun verdiği tepkilerin sebebinin farkında olsa da önleyememektedir. Hem bilinçsiz olan hem de mütemayil olmayan durumlar tam olarak örneklenemese de göz seğirmesi ya da genel olarak "tik bozukluğu" adı verilen istem dışı durumlar örnek olarak kullanılabilir durumdadır.

Searle'ye (1983: 3) göre bu tür bir ayrımın oluşmasının sebebi; zihinsel eylem denildiğinde yanlış bir algının oluşmasıdır. Örneğin, bir deftere şiir yazmak bir eylem olarak düşünülürken, şiirde kullanılacak kafiye-leri düşünmek zihinsel bir eylemdir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere şiir yazmakta olan birey: Neden kafiye bulmaya çalışıyorsun-yöneliyorsun? Kafiye-ler ne ile ilgili? ya da Kafiye nedir? Sorularına doğrudan "Şu anda bir şiir yazıyorum, kafiye şiirin kulağa daha hoş gelmesini sağlayacak edebi bir unsurdur." gibi bir cevap sunabilir. Ancak söz konusu; inanmak, umut etmek, korkmak, arzu etmek gibi unsurlar düşünüldüğünde bu sorulara cevap verecek şekilde doğrudan ne de zihinsel bir eylem bulunmamaktadır. Temayül gösterilen "şey" zihinde ve zihnin dışında var olan iki farklı parçadan meydana gelmektedir. Temayül bu iki parçayı bir araya getirerek ilişkilendirir ve meyiletme isteği ile meyiledilme isteğini bir araya getirir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken nokta temayülün bir eylemi ya da hareketi temsil etmediği muhtemel eylem ya da hareketi tasarlamayı ifade ettiğidir. Dolayısıyla içgüdüsel ve birtakım duygusal davranışlar dışında insan davranışı mutlaka bir temayülle ilişkilidir. Temayül işlemi ile istekler, sistematik ve hiyerarşik düzene oturulur, nihayetinde bu istekler dile getirilir. Burada temayül dil ile varlığını belli etmektedir (Anık, 2014: 33-35). Söz gelimi; "pasta yemek istiyorum" cümlesi düşünülürse bir etki olmaksızın - örneğin: televizyonda bir pasta görmek, bir doğum gününe katılmak ya da rüyasında pasta görmek vd.- bilinçli olarak "şimdi canımın pasta yemek istemesini sağlayacağım" diyemez. Dolayısıyla temayül du-

rum ve olayları zihinsel eylem olarak nitelendirmek Searle'ye (1983: 3) göre doğru değildir. Buradan yola çıkarak durum şu şekilde formüle edilebilir. Bir şeyi yapmaya yönelmek -mütemayil olmak-, temayülün yanı sıra inançlara, umutlara, korkulara, arzulara ve çok daha fazlasına sahip olmaktır (temayül+zihinsel süreçler= mütemayil).

Ancak formasyonu genişleten başka bir nokta daha bulunmaktadır. İnançlar ya da arzular yalnız başlarına temayülleri sağlamasa dahi bu zihinsel süreçler kendi içlerinde birer mütemayil durum barındırmaktadır. Dolayısıyla ortada önemli bir karmaşıklık bulunmaktadır. Buradaki fark, ilk durumda (bir şeye yönelmek) ortada bir eylem varken, ikinci durumda bir nitelemenin bulunmasıdır.

Temayülleri bir taraftan daha da karmaşıklaştıran diğer taraftan da sistematik bir işleyişe sokan süreç tam olarak da burada başlamaktadır. İfade edildiği üzere temayüller birbirlerinden bağımsız değildir. Searle'nin (1983: 141) örneğinde hareketle Amerika'da başkanlık yarışına girme temayülünde olan bir aday aynı zamanda Amerikan Birleşik Devletleri'nin bir cumhuriyet olduğuna, belirli periyotlarda seçimlerin gerçekleştiğine ve başkanlık için iki ana partinin adayının yarıştığına "inanmak" durumundadır. Dolayısıyla partisi tarafından aday adayı olarak gösterilmek, insanların onun adaylık sürecinde onun için çalışması ve vatandaşların ona oy vermesini "arzulamaktadır". Özünde bakıldığında bu istekler doğrudan adayın temayüllerini yansıtmamaktadır, ancak bu temayül ağı var olmadan adayın en temel temayülü de var olmayacaktır.

Dolayısıyla temayüllerin izole birimler olduğundan söz etmek mümkün değildir Searle'ye (2010: 31) göre eğer bir dizi inanç ve arzu olmazsa eylem mümkün değildir. Sinema örneğinin üzerinden gidilirse; sinemanın bir toplumsal eğlence formu olduğu, filmlerin sinemada gösterildiği, sinemada film izlemek için para ödemek gerektiğine, sinemada filmin büyük bir perde üzerinden izlendiği gibi daha birçok mütemayil durum içerisinde olunmalıdır. Bu temayüller dizisi ağ -network- olarak adlandırılır. Bu ağ içerisinde bazı temayüller ise geçmişten getirilen yetenek ve yetkinlikleri gerektirmektedir. Örneğin; yukarıda sıralanan ağ içerisinde sinemaya arabayla gidileceğine göre arabayı sürebilmek için ehliyete ihtiyaç bulunmaktadır. Bu duruma ise "geri plan" -background- adı verilir. Geri plan ehliyet ve araba sürmeyi bilmek gibi yetenekleri, yetkinleri, ön hazırlıkları, know-how bilgiler gibi temayülü sürdürmeye ya da uygulamayı sağlayan unsurların tümüdür.

2. Kolektif Temayüller

Buraya kadar temayüllerin bireysel yönleri incelenmiştir. Ancak daha önce belirtildiği gibi toplulukları anlayabilmek için bireysel temayüller yoluyla toplumsal temayülleri anlamak ve bu doğrultuda bir grup insanın nasıl iş birliği kurduğu ve ortak anlamlar çerçevesinde bir arada yaşamayı becerebildikleri incelenmelidir. Anlaşılabilen üzere temayüller bireysel olduğu gibi kolektif de olabilirler. Ancak bireysel ya da kolektif olmaları fark etmeksizin tüm temayüller birer göstergeye sahip olmayan temayül öncesi arkaplanları barındırmaktadır. Bu arkaplanlar bireysel temayüllerde araba sürebilmek için araba kullanmayı bilmek ya da ehliyet sahibi olmaksızın, kolektif temayüller içinse dil, kültür ve ortak tarih gibi paylaşılan öğelerdir.

Kolektif temayül kavramı ilk olarak R. Toumela ve K. Miller tarafından 1988 yılında yayımlanan bir makaleyle ortaya atılmıştır. Toumela ve Miller (1988: 53), kolektif temayül kavramını; bireysel temayül ve ortak inançlar üzerinden açıklamaya çalışmış ve kolektif temayüllerin toplum üyelerinin kolektif eylemlerinin bir yansıması olduğunu öne sürmüşlerdir.

Ancak Searle'ye (1990: 402) göre kolektif temayüller bireysel davranışlar ile analiz edilemez ve tekil temayüllere indirgenemez. İleride ayrıntılı biçimde açıklanacak olsa da Searle'nin bu saptaması; orkestrada çalan bir müzisyenin bireysel davranışlar ve temayüllerinin her ne kadar orkestra ile uyumlu olsa da kolektif temayülü açıklamak için tek başına yeterli olmayacağı üzerinedir.

Bu doğrultuda toplumsal temayüllerin anlaşılabilmesi adına farklı yaklaşımlar incelenmelidir. Öncelikle daha önce bahsi geçtiği üzere kolektif temayüllerin bireysel temayüllerin birleşiminden çok daha fazlasını ifade ettiği düşüncesi üzerinden hareket edilmelidir. Söz gelimi bir restorandaki insanlar toplu olarak yemek yeme eylemini gerçekleştirilmektedir ancak buradaki önemli nokta her ne kadar ortak eylem gibi görünse de özünde her bireyin kendi karnını doyurmak için restoranda bulunmasıdır. Bu durum bir futbol takımından ya da dans topluluğundan farklıdır, kolektif temayül noktasında altı çizilmesi gereken nokta "ben yapıyorum" -yiyorum vs.- yerine "biz yapıyoruz" -yiyoruz- yargısında bulunabilmektir. Bireysel temayüller toplumun sahip olduğu ortak inanışlar çerçevesinde yapılmış olsa dahi topluma genellenemezler. Nitekim Weber (2012: 131) "kolektif temayül" kavramını kullanmasa da bir sokakta yağmur başladığı anda şemsiyelerini açan bir grup insan üzerinden durumu örneklemiştir. Weber'e göre bu durum "sosyal" olarak nitelendirilemez çünkü bireyin davranışının dahil olduğu kalabalığın

üyesi olması arasında anlamlı bir bağ bulunmamaktadır. Birey bir kitleye dahil olduğunun ve davranışının bu kitle tarafından belirlendiğinin bilincinde değildir. Bir başka deyişle birey yalnızca “diğerleri” gibi yağmurdan korunmak adına şemsiyesini kullanmakta, herhangi bir şekilde iş birliği ya da ortak eylemde bulunmamaktadır.

Bir başka açıdan bakıldığında ise tüm sosyal grupların amaç odaklı olmadığı görülebilmektedir. Searle'nin örneğiyle çoğu zaman sosyal gruplar bir arada oturmakta zaman geçirmekte ya da tren veya otobüslerde yolculuk etmektedir. Ortada kolektif bir durum bulunmakta, ancak herhangi bir amaç odaklı temayül bulunmamaktadır. Bu gruplar eylemde bulunmaya hazır olsalar da bu doğrultuda bir girişimde bulunmazlar ya da bu tür bir plan yapma ihtiyacı hissetmezler. Dolayısıyla kolektif farkındalığa sahip olsalar da kolektif temayül algısından uzaktırlar (Searle, 1990: 414).

Kolektif davranışın varlığı kabul edilse de nasıl analiz edilebileceği konusunda ortak bir karara varılmış değildir.

Searle (1990: 404), Tuomela ve Miller'ın (1988) araştırmasında kolektif davranış ve niyetleri bireye indirgeme noktasındaki noktaları özetlemiştir. Searle aşağıda gösterilen akıl yürütme ile bireye indirgemeci bir yaklaşımın neden sergilenmemesi gerektiğini açıklamıştır.

Birey: A

Davranış/Amaç: X

1. A, X için görevini yerine getirmeye niyet eder.
2. A, amaca ulaşılması için önkoşulların hazır olduğuna özellikle de grubun diğer üyelerinin kendilerine düşen görevleri yerine getireceğine inanmaktadır.
3. A, grup üyelerinin paylaştığı inancın başarıyı etkileyeceğine inanmaktadır.

Searle'nin dikkat çekmek istediği nokta bireyin grup içerisinde bu şartlar sağlansa dahi “biz-temayülüne” sahip olmayacağıdır.

Searle'nin anti-tez olarak sunduğu örneklerden yola çıkarılarak aşağıdaki gibi bir senaryo yazmak mümkündür. Söz gelimi ebeveynlerini gururlandırmak isteyen üç kardeşin okul başarısı örnek verilebilir. Kardeşlerin hepsi okulda başarılı olmanın ebeveynlerini gururlandıracığı konusunda ortak inanca sahiptirler. Buna göre kardeşlerden biri (A) ebeveynlerini gururlandırmak için şu yolu izlemektedir.

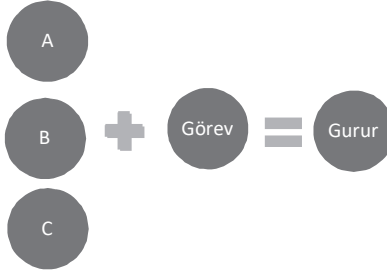
1. A, ebeveynlerini gururlandırmak adına okulunda başarılı olma yolunda temayül sergiler.

2. A, amaca ulaşılması için önkoşulların hazır olduğuna özellikle de kardeşlerinin de derslerinde başarılı olmaya çalışacağına inanmaktadır.

3. A kardeşleriyle aynı aile ortamında yetiştiğinden kardeşlerinin de başarılı olmak adına ders çalışacağını bilmektedir.

Çizilen bu tablo gerekli şartları sağlamakta ancak "biz temayülü" barındırmamaktadır. Öyle ki, kardeşler arasında doğal olarak yaş farkı bulunabilir ve bunun beraberinde farklı disiplinlerde, okullarda ve hatta ülkelerde dahi olabilirler. Bunun beraberinde her bir kardeşin kendine özgü ders çalışma ve başarı standartları bulunabilmektedir. Hepsi bir arada düşünüldüğünde ortada koordinasyon ve iş birliğinin olduğunu söylemek güçtür.

Kardeşler senaryosundan her bir kardeşin düşüncesi "ailemi gururlandırmak için başarılı olmalıyım ve kardeşlerim de başarılı olup ailemizi gururlandırmalıdır" şeklindedir.

Şekil-2. Kolektif Eylemlerde Amaç-Hedef İlişkisi

Buradaki ana nokta "üzerine düşeni yapmak" konusudur. Her toplu eylemi kolektif olarak nitelendirilme noktasına gidildiğinde her durumda bireyin kolektif amaca ulaşması adına yapması gereken ön koşullar tanımlamaktadır. Bu durum ise eylemin kolektif niteliği bozmakta ve bireysel temayüllerin etkisini sürece dahil etmektedir.

Searle'nin başka bir örneği uyarlanırsa (1990: 410-411) iki kardeş mutfakta kek yaparken kendi aralarında iş bölümü yapmaktadır. Kardeşlerden biri mikser yardımıyla keki karıştırmakta diğer kardeş ise kek malzemelerini karıştırma kabına sırasıyla eklemektedir. Bu durum göz önüne alındığında kardeşlerden biri "malzemeleri karıştırmak kek yapmamızı sağlayacak" diğer kardeş ise "malzemeleri doğru sırayla eklemek keki yapmamızı sağlayacak" şeklinde bir düşünce yapısına sahiptir.

Burada tartışmanın ikilemi ortaya çıkmaktadır. İlk olarak tam anlamıyla toplumsal temayülün var olduğunu ve bireysel temayüllerin bu eylemde iş-

levsiz olduğunu öne sürmek; kardeşlerin bireysel temayülleri yerine somut bir varlığı olmayan kolektif bir yapının onları bu eylemi gerçekleştirmeye yönlendirdiği anlamına gelmektedir. Ancak bu durumda kardeşlerin “eğer ben keki karıştırmasam kek olmazdı” ya da “eğer ben malzemeleri eklemesem kek olmazdı” deme hakkı ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan kolektif bir temayülün var olmadığını ve bireysel temayül-lerin kekin hazırlanma sürecinde hakim olduğu öne sürüldüğünde ise hem eylemin ortaklaşa yapılması hem de birden fazla temayülün varlığı söz konusu olmaktadır. Öyle ki, kardeşlerden biri malzeme eklemeye diğer kardeş de malzemeleri karıştırmaya temayül göstermektedir. Ancak iki niyet olmasına rağmen yalnızca tek bir amaçlı eylem bulunmaktadır. Buradaki temel nokta birey söz gelimi kolunu kaldırmaya niyetlendiğinde bu niyet tek bir eyleme sonuç olmaktadır, iki temayülün ve bir amacın bulunduğu durumu bireysel olarak nitelendirmek de yanlış olacaktır.

Dolayısıyla bu tür eylemlerde yalnızca bireysel temayüllerin ya da yalnızca kolektif temayüllerin etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla iki formun da bir arada gerekliliği söz konusudur.

Aynı örnek üzerinden gidilirse, kardeşler kendi üzerine düşen işleri yaparak kek yapmaya temayül göstermektedir. Bunun için kekin karıştırılması ve malzemeleri eklenmesine temayül göstermek gereklidir. Dolayısıyla kolektif temayülün, bireysel temayülü tetiklemesinden ziyade, bireysel temayülün kolektif temayülün bir parçası olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tekrar etmek gerekirse Searle’ye (2010: 43) göre kolektif temayüller doğada bulunan ve bir grup insanın görüp uyguladığı bir olguyu temsil etmez. Temayüller bireysel olarak insan beyninde yer alır. Öyle ki, temayüllerin insan beyni dışında kendi başlarına bir varlıkları olmasını beklemek yersizdir. Tekilin çoğula basit bir şekilde uygulanamayacağına bir başka göstergesi ise ilk maddeden hareketle bireylerin yalnızca kendisi ile ilişkili olan -sebep olduğu, onu ilgilendiren- nedenlerle davranış sergileyeceğidir. Bir diğer madde iste bireysel temayüllerde sebep ve eylem yani neyin neden yapılması gerektiği değişmezken, kolektif temayüllerde ortak bir amaç uğruna yapılması gerekenlerin farklılık göstermesidir. Söz gelimi, bir müzik grubunda; bir üye gitar çalarken, diğer üyeler bateri çalmak, şarkıyı seslendirmek gibi görevler üstlenebilmektedir. Dolayısıyla amaç ortak olsa da temayüllerin türü, aynı yere farklı araçlarla gitmek gibi değişkenlik göstermektedir.

Bu çalışma kapsamında temayül konusunun ilk önemli noktası ise burada ortaya çıkmakta ve insanın bu tür bir formülasyonla temayüllerin nasıl orta-

ya çıkarır sorusu önem kazanmaktadır. Her ne kadar temel cevap biyoloji ile açıklanabilse de bunun daha ötesinde geri planda yetkinlikler bulunmaktadır. Herhangi kolektif temayülün geri planda geçmiş ile ilintili gereksinimleri bulunmaktadır, dolayısıyla bu eylem bilimsel bir proje de olsa, kek yapmak da olsa geçmişle bir şekilde ilintili olmalıdır. İnsan sosyal bir hayvandır sözünden hareketle biyolojik farkındalığın da yardımıyla insan “diğerlerinin” ağaçlardan, taşlardan ve şelalelerden farklı olduğunun bilincindedir, bu bilinç diğerleriyle ortak hareket edilebileceğinin farkında olmasını sağlamaktadır. Bir futbol takımı “biz onlara karşı oynuyoruz” hissine sahiptir ancak bunun yanında kendilerinden daha büyük olmak üzere “biz futbol oynayan takımların da parçasıyız” diyebilmektedir. Ortak bir amaç ve hatta karşıt amaçlara sahip olsalar da iki farklı takımda futbol oynamak adına kolektif bir temayül ve bunun sonucunda eylem sergilemektedir (Searle, 1990: 413). Dolayısıyla kolektif eylem topluluğun ve medeniyetin varlığına gereksinim duymaktadır. Öyle ki, çekişmeli ve şiddet içeren toplumsal davranış formlarında bile yüksek oranda ortak çalışma bulunmaktadır. Örneğin iki boksör birbirlerine zarar vermek adına dövüşüyor olsa da zarar verme niyetinin altında yatan asıl temayüle göre iki boksörde de ödüle ulaşma isteğine sahiptir. Dolayısıyla taraflar karşılıklı olarak kurallara uymalı, iş birliği halinde olmalı ve kolektif bir temayül sergilemelidir. Bu durum gece yarısı gasp yapan bir suçludan daha farklıdır. Sosyal hayatta birbirine hakaret etmek bile belirli oranda ortak çalışmayı gerektirmektedir.

İki farklı insan topluluğu; biyolojileri ve içgüdüleri gereği hayatta kalmaya yönelik ortak temayüller sergilese de birbirleriyle birer futbol takımı gibi her daim rekabet haline bulunmasalar bile daha derinde sosyal yaşamlarında; kültürleri, dilleri, dinleri, gelenekleri, tarihleri ve çok daha fazlasının güdümlünde farklı temayüller sergileyebilmektedir. Nesilden nesile aktarılan bu temayüller insanlar arasındaki ortak noktaları gösteriyor olsa da aynı zamanda insan toplulukları arasındaki farkları da keskin bir şekilde göstermektedir.

Bu aktarımla topluluğun parçası olan bireyler doğdukları andan itibaren belirli ortak amaçlar tarafından güdümlenen öncelikli temayüllere sahip olarak dünyaya gelmekte ve bu doğrultuda eylem sergilemektedir (Searle, 2010: 44). İletişim ve dil konusunda ele alındığında; saygı ifadeleri, teşekkür-özür ifadeleri, atasözleri, deyimler ve pek tabii örtmeceler özünde birey için bu sınırlandırmayı temsil etmektedir.

Bireysel temayül ve kolektif temayüllere odaklanılırsa ortadaki karmaşıklığın çözülebilmesi için Searle (2010: 44-45) aşağıdaki maddeleri sunmuştur:

- 1) Kolektif eylemin söz konusu üyelerinin öncelikli (ortak) temayülleri ve eylem anındaki temayülleri (bireysel) bulunmalıdır ve üyeler bu temayüllerin arasındaki ayrımın farkında olmalıdır. Örneğin; bir takımın futbolcuları, maçı kazanma temayülüyle sahaya çıkmalı (öncelikli) ve oyun esnasında kendi mevkilerinde (bireysel) gerekli görevleri (gol yememek, gol atmak, serbest vuruşları kullanmak, top kapmak, çalım atmak vd.) yerine getirmelidir. Bu sırada oyuncu için önemli olan nokta “eğer bu penaltıyı gole çevirirsem (bireysel temayül) takımım maçı kazanır (öncelikli ortak temayül)” biçiminde bir farkındalığa sahip olmalıdır.
- 2) Hem öncelikli ortak temayülün hem de eylem anındaki bireysel temayülün tatmin koşulları arasındaki fark anlaşılmalı. Yine aynı örnek üzerinden gidilirse; futbolcu “bu topu kaparsam başarılı olurum ancak bu maçı kazanacağımız anlamına gelmez” diyebilmelidir.
- 3) Daha önce de vurgulandığı üzere bireysel ya da kolektif fark etmeksizin tüm temayüller bireylerin zihninde oluşmuş olmalıdır.
- 4) İkinci maddenin devamı olarak bireysel katkı ve eylemin çıktıları arasındaki sınır belirgin olmalıdır. Söz gelimi kaleci maç boyunca kendi “performansını” sergiler ancak maçın kazanılması ve atılan gollerin başarısını -kendisi gol atmasa da, hatta karşı takım maç boyunca tek bir atak yapmasa dahi- takımın bir parçası olarak üstlenir. Dolayısıyla bireysel performansların toplamı kolektif performansın oluşumunu sağlamaktadır.
- 5) Tatmin koşullarının öncelikli ve eylem anında temayüllere göre ayrımının yapılması gerekmektedir. Yani kaleci o an golü önlediği için tatmin ve motive olabilir ancak daha genel anlamda maçı kazanmanın ve lig boyunca gelecek haftalarda edinilecek motivasyonu da göz önünde bulundurmalıdır.
- 6) Son olarak öncelikli temayül ortak olarak var oldukça kolektif süreç içindeki bireylerin birbirlerinin niyetlerinden ve eylemlerinden detaylı olarak haberdar olmak zorunluluğunda değildir. Grup üyesinin inanması gerektiği tek şey, diğer üyelerin de onun gibi ortak bir amacı paylaştığı ve bu doğrultuda üzerlerine düşen görevi yerine getirmeye temayül göstermesidir. Her ne kadar zorlama bir örnek olsa da bağlantıyı koparmamak adına futbol takımının sadece sahada oynayan futbolculardan oluşmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla bir diğer öncelikli temayül şampiyon olmaksa, maçlar oynanırken kulübün mali işler so-

rumlusu o sırada takıma büyük bir gelir getirecek anlaşmayı imzalıyor olabilir. Bu gelir ise toplam performansa katkı yapacak maddi desteği sağlayacağı için bir şekilde mali işler sorumlusunu kolektif temayülün bir parçası haline getirecektir.

Bu altı madde özünde kolektif eylemlerin sistematize edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Başlangıç noktasına dönülüp tekrar edilirse, kolektif temayüller yalnızca toplu bir biçimde aynı etkinlik içerisinde bulunmak anlamına gelmemektedir. Grubun ortak bir amaç çerçevesinde belirledikleri ortak bir temayülü ve bu süreçte başarılı olmak adına yapmaları gereken bir iş bölümü bulunmaktadır. İş birliği sürecinde ise her bir üyenin yerine getirmesi gereken bireysel sorumluluklar ve bu sorumlulukların beraberinde zihinsel bir dizi farkındalık durumuna – yukarıdaki maddelerde açıklandığı üzere- sahip olmalıdır. Ancak bu maddeler dahi özellikle de maddelerden sonuncusu yeni bir açıklamanın yapılmasını gerekli kılmaktadır. Öyle ki, kolektif kelimesi kullanıldığı andan itibaren zihinde oluşan imge eşzamanlı ve bir arada yapılan eylemlere ilişkin olmaktadır. Ancak bu madde grup üyelerinin bir arada olmadığı ve hatta farklı zamanlarda ortak bir temayül çerçevesinde bireysel temayüller sergiledikleri takdirde kolektif bir eylem içinde olduklarını öne sürmektedir. Ayrıca grubun üyelerinin ortak temayüllere bağlılık noktalarına ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır.

Yine Searle'nin bir örneği (2010: 46) uyarlanırsa "X" kişisi ve "Y" kişisi birlikte bahçeyi temizleme yönelimindedir. Bu durumda "X" kişisi bahçeyi temizlemekte kendisine düşen görevi ve "Y" kişisi de bahçeyi temizlemekte kendisine düşen görevi yerine getirmelidir. Ayrıca her iki kişi de diğerinin kendisine düşen görevi yerine getireceğini bilir. Yine örneğin "X" kişisi, "Y" kişisinin kendisinin görevini yerine getireceğine inandığını bilmektedir. Bu süreç bu şekilde sonsuza kadar türetilir. Süreç formüle edilmeye çalışıldığında ise şu tablo ortaya çıkmaktadır.

"Ben, X olarak bu eylemi gerçekleştirmek istiyorum" + "Ben, Y, olarak bu eylemi gerçekleştirmek istiyorum" + "X ve Y'nin paylaştığı inançlar" = Kolektif Temayül (Searle, 2010: 46).

Bu temel örnek önemli bir kusur barındırmaktadır. Bu kusur en temel haliyle şu soruyla açıklanabilir; "Süreç içinde X ya da Y kişisi bahçeyi temizleme temayülünden vazgeçerse ne olur?" Eğer senaryoda çok ufak bir değişiklik yapılırsa söz gelimi; X ye Y aralarında belirli aralıklarla bahçeyi birlikte temizlemeleri gerektiği ve aksi hallerde bahçedeki haklarından faydalanamayacaklarını belirten bir sözleşmeye imza atmış olsalardı bu durum kolektif temayül nitelemesini kazanabilirdi. Searle aradaki farkın sözleşmenin bulun-

duğu durumda grubun üyelerinin bir yükümlülük altına girmesi olarak açıklanmıştır, bunun aksine diğer durumda üyeler arasında bir anlaşma ya da söz bulunmamaktadır. Bu anlaşma ya da söz olmadığından üyelerin istedikleri zaman vazgeçme seçeneği bulunmaktadır (2010: 48-49).

Sözleşmeyi bu kadar önemli yapan nokta konusunda iki açıklama bulunmaktadır (Searle, 2010: 46). İlk olarak insanların farklı kavramsallaştırmaları olduğu göz önünde bulundurulduğunda ortada ortak bir amaç olmasına rağmen, iş birliğinin bulunmadığı durumlar -otobüs yolculuğu gibi- bulunmaktadır. Dolayısıyla temel bir akıl yürütmeyle; iş birliğinin ortak bilgi ve inanç anlamına geldiği ancak ortak bilgi ve inancın tek başına iş birliği anlamına gelmediği görülebilmektedir. Dolayısıyla kolektif bir temayülde bulunabilmek adına ortak bilgi ve inançlara sahip olunmalıdır, ancak bu bilgi ve inancın çok daha üzerinde iş birliğinde bulunabilmek adına arada güven bağının oluşumu söz konusudur. Grup üyeleri söz konusu eylemin yapılması gerektiği bilmeli ve inanmalı fakat aynı zamanda diğer üyelerle bu eylemi gerçekleştirmeye istekli olmalıdır.

İkinci husus ise dil ve konuşma temellidir. Daha önce verilen kolektif bahçe temizleme temayülünün oluşumu için sözleşme yapılmasının gerekli olduğu belirtilmiş olsa da o örnek dışına çıkıldığında sosyal hayattaki konuşma süreçleri de bir şekilde bağlılık ve sözleşme içerdiğinden kolektif temayül için temel konumdadır. Daha önce geri plan olarak belirtilen unsurlardan belki de en önemlisi dil unsurudur. Bir konuşma sırasında kabul ya da ret durumu olması fark etmeksizin başlı başına kolektif temayülün ortaya çıktığı görülmektedir. Üstüne üstlük bu konuşma sırasında bir söz de verilirse kolektif temayül çift katman oluşturmaktadır (Seale, 2010: 47).

3. Dil, Toplumsal Gerçeklik ve Temayüller

Temayüller kendisini dil ile ortaya çıkarmaktadır dolayısıyla dilin olmadığı bir durumda temayüllerin varlığına ilişkin bir delil de bulabilmek mümkün görülmemektedir. Zihin tüm işlevlerini dil yoluyla somut olarak tanımlamaktadır (Anık, 2014: 35). Tümüyle toplumsal yaşamın medyatik mekanizmalarına atıf yapan bu durumun açıklaması Searle'ye göre (1983: viii) zihin felsefesi yaklaşımı ile çözümlenebilir. Konuşmanın objeleri ya da ilişkileri temsil etmesi zihnin; inançlar, arzular ve özellikle de eylem ve algı ile dünyayla ilişkilendirilebilmesi olarak açıklamaktadır Konuşma bir insan eylemi ve zihni dünyayla ilişkilendiren bir yapısı olmasından dolayı özünde kurulan gerçeklikle bağdaştırma eylemi olarak nitelendirilir. Dolayısıyla kendi gerçekliğini kazanan kelimeler bir şekilde zihnin temayüllerinin bir göstergesidir. Kişiler

bir cümle kurmak ya da bir soru sormak istediklerinde inanç ve arzularını kullanmazlar daha doğrusu bunlar kullanılabilir unsurlar değildir, inanç ve arzular bireyin sahip olduğu ve tam tersi onun eylemlerini düzenleyen yapılarıdır. Dolayısıyla inanç ve arzular öncelikle dile dökülmeli ardından temayüllere dönüşerek eylemleri düzenlemelidir.

Cümle, temsili kapasitelerin dayatıldığı sözdizimsel bir nesnedir: inançlar ve arzular ve diğer mütemayil durumlar ise sözdizimsel nesnelere değildir (genellikle cümlelerde ifade edilebilir olsalar da) ve temsili kapasiteleri dayatılmaz, içsel durumları ifade ederler. Bütün bunlar, dilin esasen sosyal bir fenomen olduğu ve dilin altında yatan mütemayil biçimlerinin sosyal biçimler olduğu gerçeğiyle tutarlıdır (Searle, 1983: vii)

Kolektif mütemayil durumlar hususunun bu çalışmayla diğer bir bağlantılı olan bölümü ise kolektif kabul ve tanıma noktasında başlamaktadır. Toplumsal yapı düşünüldüğünde; para, evlilik ve hatta devlet bile özünde karşılıklı kabul ve tanıma sayesinde varlığını sürdürmektedir. Söz gelimi alışveriş esnasında mal karşılığı olarak verilen bir kâğıt parçası hem alıcı hem de satıcı tarafından değerli görülmekte, somut ürüne karşılık olarak kabul edilmektedir. Dahası bu kâğıt parçası kendi içinde çeşitlenmekte, farklı değerleri arz etmektedir. Söz konusu alışveriş sürecinin; ortak inanç ve bilgi, iş birliği, karşılıklı güven ve de yükümlülükler olmadan dolayısıyla kolektif bir temayül olmadan varlığından söz edilemez (Searle: 2010: 56-57).

Kolektif temayül ve kolektif kabul-tanıma arasındaki temel sınıra göre, kolektif temayülünde iş birliği bulunurken, tanıma ve kabul için iş birliği halinde çalışmanın dolayısıyla da kolektif bir niyetin gerekli olmamasıdır. Tekrardan değinilirse evlilik kurumu, para ya da devletin-siyasal sistem insan topluluğu tarafından ortak olarak kabul edilir ve tanınır ancak üyelerin paranın, evliliğin ya da devletin varlığı için iş birliğinde olması gerekmemektedir. Söz gelimi birey evlenmek istemediğinde, para kullanmadığında ya da oy vermediğinde; evlilik kurumu çökmez, ekonomik sistem bozulmaz ya da devlet ortadan kaybolmaz. Ancak birey bu toplumsal sistemler içinde yer almak istediğinde (alışveriş, evlilik ya da oy verme) mutlak suretle iş birliğine girmeli, dolayısıyla da kolektif temayül içerisinde olmalıdır. (Searle, 2010: 57).

Searle'ye (2010: 61-62) göre; Aristoteles, Durkheim, Weber, Simmel, Habermas ve hatta Bourdieu ve Faucault'un bile -ve bildiği diğer politika ve toplum konusunda çalışan diğer düşünürlerin- dilin biyolojik bir özellik olarak insanda oluştuğunu ve bu doğrultuda dil ile yalnızca basit bağlantıları varmış gibi; toplumu, toplumsal gerçeklikleri, politik zarüriyetlerin, toplumsal anlaşmaların, iletişimsel eylemlerin, söylemsel biçimlerin, "habitus"un ve

biyo-güç gibi kavramların oluşturduklarını belirtmişlerdir. Searle özellikle Habermas, Foucault ve Bourdieu'nun dil üzerine felsefik/sosyolojik analizler yapmış ve dilin önemini anlatmış olsalar da dilin aslında ne olduğunu anlatmadan, zaten biliniyormuş gibi es geçerek doğrudan analizlerini yapmış olduklarını belirtmiştir.

Ancak bu düşüncelere karşıt olarak temel bir akıl yürütme yeterli olmaktadır. Buna göre; dili olan ancak devlet kurmayan, özel mülkiyet kavramı ya da para geliştirmeyen insan toplulukları var olabilirken, bir devlete, özel mülkiyet ve para kavramlarına sahip olabilecek ama dili olmayan yani üyelerin birbirleriyle konuşmadığı, yazmadığı, ortak anlamlar üretmediği, yasalar yazmadığı ve üzerinde anlaşmadığı bir insan topluluğu var edilemez. Dolayısıyla ancak paylaşılan bir dil olduğu sürece kurumsal gerçeklikler oluşturulabilir (Searle, 2010: 62). Bu akıl yürütme çerçevesinde konuya yaklaşıldığında insan topluluklarının var olabilmesi için aynı toprak üzerinde yaşamak yeterli değildir. Önemli olan husus, medyatik bir mekanizma olarak dili kullanarak gerçekliği sosyal olarak inşa etmek ve aktarmaktır.

Dil öncesi insanlar mütemayil davranışlara, kısa süreli de olsa belleğe, inanışlara ve arzulara sahiptir. Bu insanlar iş birliği halinde -dilini sağladığı imkana sahip olmasalar da- günlük işlerini yerine getirebilir durumdadır. Ancak dilin gelişimi insanı başka bir boyuta taşımaktadır. Özellikle temsil etme yeteneği, beraberinde bu temsillerle birlikte gerçekliğin oluşturulması yetkinliğini getirmektedir. "Burası bizim toprağımız", "Bu benim evim", "O bizim liderimiz" gibi cümleler yalnızca sahipliği ifade etmekle kalmamakta; hakları, görevleri, zorunlulukları getiren bir dizi ilişki durumunu doğurmaktadır. Dil burada yalnızca açıklama değil doğrudan anlam üretmektedir (Searle, 2010: 84). Bu sürecin işleyişine göre; dil yalnızca mevcut durumu -"burası bizim toprağımız"- ifade etmekle kalmamakta, durumu ilişkilendirerek duyurmaktadır. Bu duyuru diğerleri tarafından kabul edildiğinde ve bir dayatma³ haline geldiğinde ise ortaya kurumsal bir gerçeklik çıkmaktadır.

Bu durumun daha ilerisi ise var olan gerçeklikler yerine var olmayan gerçeklikleri dil aracılığıyla temsil ederek var etme durumudur. Para, devlet, evlilik gibi olgular tamamen temsiller üzerine yapılarak gerçeklik kazan-

3 Burada "dayatma" kelimesi zorbaca bir baskı olarak düşünülmemelidir. Söz konusu dayatma, toplumsal bütünleşme için bir ön şart olarak değerlendirilmeli ve uyulmadığı takdirde toplumsal kodifikasyonun dışında kalan bireyin tam anlamıyla topluluğun bir parçası olamayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla çalışmanın devamında kullanılacak "dayatma", "zorunluluk", "baskı" gibi ifadeler -yasal zorunluluklar dışarıda bırakıldığında- çevreye ve topluluk geneline uyum sağlamak için bireyin taşıdığı yükümlülük ve sorumluluk duygusuna yani bir şekilde yazılı olmayan "ödev" hissini temsil etmektedir.

mıştır (Searle, 2010: 86). Anık'ın da bahsettiği üzere; dil aracılığıyla görünür kılınan temayüller insanın dış dünyada somut karşılığı bulunmayan gerçeklikler üretmesine ve bu yetenek sayesinde mağaralardan çıkararak; muhteşem yapılar inşa edebilmesini ve teknolojiler icat edebilmesini sağlamıştır (2014: 32). Dolayısıyla dil daha derin anlamlara sahiptir. Sosyal hayatta bir telefon konuşmasında ya da alışveriş esnasında birey neler söylediğinin farkında olsa da dilin bu derin anlamı bariz olarak görülemeyen güç ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır.

Searle'nin (2010: 91) kurumsallaşma ve bu güç ilişkileri hakkında kurduğu biz dizi cümle şu şekildedir:

“Sabahları *'karım'* ve benim ortak olarak *'sahip'* olduğumuz evde uyanıyorum. *'Kampüsteki'* *'işime'* gitmek için karım ve benim üzerine *'kayıtlı'* olan arabama, *'yasal'* olarak *'Kaliforniya sürücü ehliyeti'*ne sahip olduğum için binip gidebiliyorum. Yolda giderken *'yasal olmayan'* bir şekilde eski bir *'arkadaşımdan'* gelen telefonu cevaplıyorum. *'Berkeley'* de yer alan *'Kaliforniya Üniversitesi'nde Felsefe Departmanı'nda* çalışıyorum. Etrafımda *'öğrenciler'*, *'çalışma arkadaşlarım'* ve *'üniversite çalışanları'* var. *'Üniversite dersleri'* anlatıyorum ve *'öğrencilerimi'* *'sınav'* yapıyorum. *'Üniversite'* bana *'ödeme'* yapıyor ancak hiçbir zaman *'nakit para'* görmüyorum, *'ödemem'* otomatik olarak *'banka hesabıma'* *'yatırılıyor'*. Dersim bittikten sonra bir *'restoranta'* gidiyorum ve *'hesabı'* ödemek için *'kredi kartımı'* kullanıyorum. Kampüse döndüğümde *'sigorta danışmanıyla'* *'tapu poliçem'* için bir telefon görüşmesi yapıyor ve ardından *'seyahat acentemi'* arayarak bir *'üniversite klübü'* tarafından bana iletilen *'ders davetini'* yerine getirebilmek için bir *'uçak bileti'* ayırtıyorum. Ardından bir *'akşam yemeği'* için yapılan *'daveti'* *'kabul ediyorum'*. Tüm bu süreçlerde ise *"sözlü eylemler"* gerçekleştirmiş oluyorum.

Tırnak içine alınan tüm parçalar birer kurumsal gerçeklik niteliği taşımaktadır. Dahası bu kurumsal gerçeklerin büyük bir çoğunluğu -para, kredi kartı, ehliyet, uçak bileti, davetiye, tapu poliçesi vd.- özünde somut bir yönü olmayan ve sosyal hayatı düzenlemek üzere bireye dayatılan olguları temsil etmektedir. Öyle ki, bilet olmadan uçağa binmek, ehliyet olmadan araç sürmek, para ya da kredi kartı kullanmadan hesabı ödemek istisnai durumlar dışında mümkün değildir. Dolayısıyla birey sosyal hayatta yer almak ve gerektiğinde haklarından yararlanabilmek adına bu dayatmaları ve baskıyı kabul etmeli, onun bir parçası haline gelmelidir. Dolayısıyla kurumsal gerçekliklerin

arkadaşlık seviyesinde uluslararası şirketlerin yasal sorumluluklarına kadar uzanan geniş bir uzama yayılmaktadır. Bu uzam içinde güç dengelerini belirten; haklar, görevler, zorunluluklar, gereklilik ve yetkilendirmeler bireyleri baskılayan ve çeşitli dayatmaları doğuran bir ödev mantığını getirmektedir. Bu ödev mantığı; arkadaşlık ilişkilerinde ya da düzenlenen yemeklerde yazılı olmadan kodlanmamış bir şekilde varlığını sürdürürken, çalışma hayatında ya da ülke vatandaşlığı konusunda hak ve anayasal zorunluluklar gibi yazılı olarak kodlanmış bağlamdadır. Bireysel ödevler (muhtaç durumda olana yardım etme kararı gibi) mutlak suretle kurumsal gerçekliklere bağlı olmak durumunda değildir, ancak kurumsal bir gerçekliğin olduğu yerde mutlak suretle ödevler bulunmaktadır (Searle, 2010: 91-92).

Tipik kurumsallıklar ve sözsöz olmayan⁴ kurumsal gerçeklik tipleri Searle'den (2010: 91) uyarlanarak şu şekilde gösterilebilmektedir:

- Devlet Kurumları: Yasama, Yürütme, Yargı, Askeriye, Polis
- Spor Kurumlar: Futbol Ligi, Amatör basketbol takımları, Yerel spor kulüpleri
- Sosyal Amaçlı Kurumlar: Hastaneler, Okullar, Üniversiteler, Restoranlar, Tiyatrolar, İbadethaneler
- Ekonomik Kurumlar: Sanayi kurumları, Yatırım Kuruluşları, Emlakçılar, İşletmeler, Ortaklıklar
- Genel Amaçlı Yapısal Kurumlar: Para, Özel mülkiyet, Evlilik, Devlet.
- Yapısal olmayan resmiyet dışı kodlanmamış kurumlar: Arkadaşlık, Aşk ilişkileri, partiler
- Kurumsallaşmamış ancak yapı itibarıyla insan eylemlerinin genel biçimleri: Bilim, Din, Eğlence, Edebiyat, Cinsellik, Yemek yemek
- Kendi başına kurum olmayan ancak kurum içinde yer alan profesyonel etkinlikler: Hukuk, Sağlık, Akademi, Dokuma, Perakende Ticaret

Daha önce değinildiği gibi doğrudan ödev niteliği taşıyan öğeler kurumsallaşabilmektedir. Söz gelimi; ibadethaneler birer kurumken din bir kurum değildir. TUBİTAK bir kurumken bilim bir kurum değildir.

4 Sözsöz olmayan olarak tanımlanmalarının sebebi dil ile alakasız olmaları değildir. Daha önce tanımlandığı üzere kurumsal gerçeklikleri hali hazırda dil sayesinde meydana gelmektedir. Ancak kendi içlerinde bir sistemleri olduğundan artık dilin daha da ötesindedir. Evlilik kurumu yasalar önünde yazılı ve sözel olarak varlığını sürdürmektedir ancak 'bu kadın-erkek benim eşimdir' biçiminde yapılan sözsöz bir duyuru artık geçerli değildir. Dolayısıyla artık bu kurumu ve ondan doğan kurumsal gerçeklikleri sözsöz olarak adlandırmak mümkün değildir.

Bu kurumlar ise kendi içlerinde çeşitli gerçeklikler meydana getirmektedir. Örneğin Yasama ve dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bir kurum olduğundan bu kurumda teklif edilen her yasa bir gerçeklik haline gelmektedir. Ya da Türkiye Futbol Federasyonu'nun bir kurum olarak düzenlediği 'Süper Lig' bir gerçeklikken, bu ligde alınan her galibiyet, atılan her gol ya da her kırmızı kart birer alt gerçeklik olarak yapılanmaktadır. Dolayısıyla kurumlar kendi içinde alt kurumlara ve gerçekliklere ayrılarak çok katmanlı bir yapı oluşturmaktadır. Farklı bir örnekle; Bir üniversite başlı başına bir kurumken; Yönetim (Rektörlük, Senatolar, Kurullar ve Komisyonlar) idari (Personel Daire Başkanlığı, Öğrenci İşleri, Mali İşler, Hukuk Müşavirliği vd.) ve akademik (Enstitüler, Fakülteler, Yüksekokullar) alt kurumları oluşturmaktadır. Aynı şekilde bu alt kurumlar içinde örneğin fakülteler içinde dekanlık, sekreteryaya gibi idari ve bölümler, anabilim dalları gibi farklı alt kurumlar bulunmaktadır.

Gerçekliklerin oluşumu farklı bir açıdan incelendiğinde ise yukarıda bahsi geçen her kurum ve bağlantılı olarak her farklı toplum için farklı gerçeklerin oluşumu mümkündür. Searle'nin örneği doğrultusunda incelenirse; miladi takvim her ne kadar insan tarafından belirli koşulların hesaplanmasıyla oluşturulmuş olsa da belirli bir ödev belirtmediği için kurum statüsünde değildir. Ancak takvimi kurumsallaştıran nokta insan tarafından belirlenen özel gündelerdir (Searle, 2010: 91-92). Söz gelimi yılbaşımı ifade eden "1 Ocak" tarihi küresel olarak kabul edilen bir tatil günü olarak takvimi kurumsal bir yapıya kavuştururken -çünkü bu tarihte diğer kurumların çoğu çalışmamayı kabul etmiştir- 23 Nisan, 19 Mayıs gibi tarihler Türkiye'de özel görülmekte ya da Ramazan-Kurban Bayramlarına denk gelen tarihler Müslüman dünyası için özel kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu tarihler benimsendiği coğrafyada ya da kurum içinde bir gerçeklik halini almaktadır.

SONUÇ

Bu makale John Searle'nin konu hakkındaki görüşlerini merkeze alarak intentionality hakkındaki tartışmaları detaylı bir biçimde ele almıştır. Kavram felsefi bağlamına olabildiğince sadık kalacak biçimde iletişim bilimleri ve sosyoloji açısından değerlendirilmiş, sıklıkla örneklere başvurularak konu olabildiğince açık bir biçimde serimlenmeye çalışılmıştır. Zihinsel süreçlerin nasıl işlediğinin anlaşılması açısından büyük bir önem arz eden kavram çalışma boyunca önce bireysel ardından da toplumsal olarak incelenmiştir.

Birey açısından temayüller; kişinin farkında olmadan ve/veya üzerinde hiç düşünmeden kabul ettiği inançların, günlük rutinlerin altında yatan se-

beplerin anlaşılmasını kolaylaştırmakta, kişinin neyi, neden yaptığı üzerine bir sistematik bir sorgulama yapabilmesinin önünü açmaktadır. Toplum açısından düşünüldüğünde ise en temelde insanların nasıl topluluklar oluşturduklarını, nasıl bir arada yaşayabildiklerini ve bunu binlerce yıl sürdürdüklerini göstermektedir. “Toplum dili nasıl ve neden oluşturmuştur”, “dil topluma neler sağlamıştır” ya da “dil olmadan toplum var olabilir miydi?” gibi temel sorulara yönelik geliştirilecek cevaplarda kavram önemli bir yer tutmaktadır. Dahası; para, devlet, evlilik ya da yasalar gibi somut ve soyut gerçekliklerin nasıl üretildiği ve neden tüm toplumun bu gerçeklikleri kabul ederek yaşamlarını sürdürdüğü anlaşılması da temayül kavramından geçmektedir.

Son olarak çalışma boyunca John Searle'nin görüşlerine ağırlık verilse de konu hakkındaki diğer görüşlere ve Searle'ye yöneltilen eleştirilere de yer vermeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda geniş bir literatüre sahip olan kavram hakkında gelecekte yapılacak çalışmaların, bu çalışmada bir araya getirdiğimiz bütünü kuvvetlendireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anık, C. (2014). İletişim sosyolojisi: kurumsal temeller. Derin Yayınları.
- Krueger, J. (2018). “Intentionality.” - Giovanni Stanghellini vd. (Ed.) Oxford Handbook of Phenomenological Psychopathology, Oxford University Press
- Lijun, H. (2019). “Revisit Euphemisms from the Perspective of Intentionality”. Forum for Linguistic Studies 1 (1)
- Pierre J. (2019). “Intentionality”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Erişim adresi: <https://plato.stanford.edu/archives/win2019/entries/intentionality/> Erişim Tarihi: 21.10.2019
- Searle, J. R. (1983) *Intentionality: An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press
- Searle, J. R. (1990). “Collective intentions and actions.” Cohen P, Morgan J. Pollack M. (Ed.) *Intentions in communication*, Cambridge: The MIT Press
- Searle, J. R. (1998) *Mind, Language and Society*. New York: Basic Books
- Searle, J. R. (2010). *Making the social world: The structure of human civilization*. New York, NY: Oxford University Press.
- Tuomela, R. Ve Miller, K. (1988) ‘We-Intentions’. *Philosophical Studies*, 53, 115–37.